
GRUNNLOVSJUBILEET
1814-2014

1814

DET UTROLIGE ÅRET

ET SAMFUNN AV BØNDER

Det norske samfunnet i 1814 var et bondesamfunn. De fleste bøndene eide litt jord selv. Det fantes storbønder, naturligvis, men i det store og hele var bøndene i Norge mer like enn i noe annet land i Europa.

Norge hadde ingen adel å snakke om i 1814. Dette skilte det norske samfunnet fra de fleste andre europeiske land.

Byene var også beskjedne. I alt bodde det bare 900 000 mennesker i Norge. Bare ti prosent av dem bodde i byer. Bergen var den største byen, med 18 000 innbyggere. I Christiania, som ble hovedstad i 1814, bodde det rundt 10 000 mennesker. Christiania hadde fått Norges første universitet i 1811.

ELITEN

Det var særlig to grupper som utgjorde det vi kan kalle eliten i Norge. Den ene gruppen var handelspatrisiatet, de store næringsdrivende. Det var ikke så mange av dem, men enkelte kunne være riktig velstående. Den andre gruppen var statens embetsmenn: fra amtmenn (fylkesmenn) og høye offiserer til prester, fogder og sorenskrivere lenger ned i samfunnet.

I Norge hadde det vært lite politiske opposisjonsbevegelser og krav om uavhengighet. Ved inngangen til 1814 var det få eller ingen nordmenn som forestilte seg en selvstendig norsk stat i overskuelig fremtid.

GRUNNLOVSJUBILEET
1814-2014

FREDEN I KIEL

I Europa var det en dramatisk tid. Ut av den franske revolusjonen var det sprunget kriger som hadde rast nærmest uavbrutt i over tjue år. Men i 1814 gikk Napoleonskrigene mot slutten.

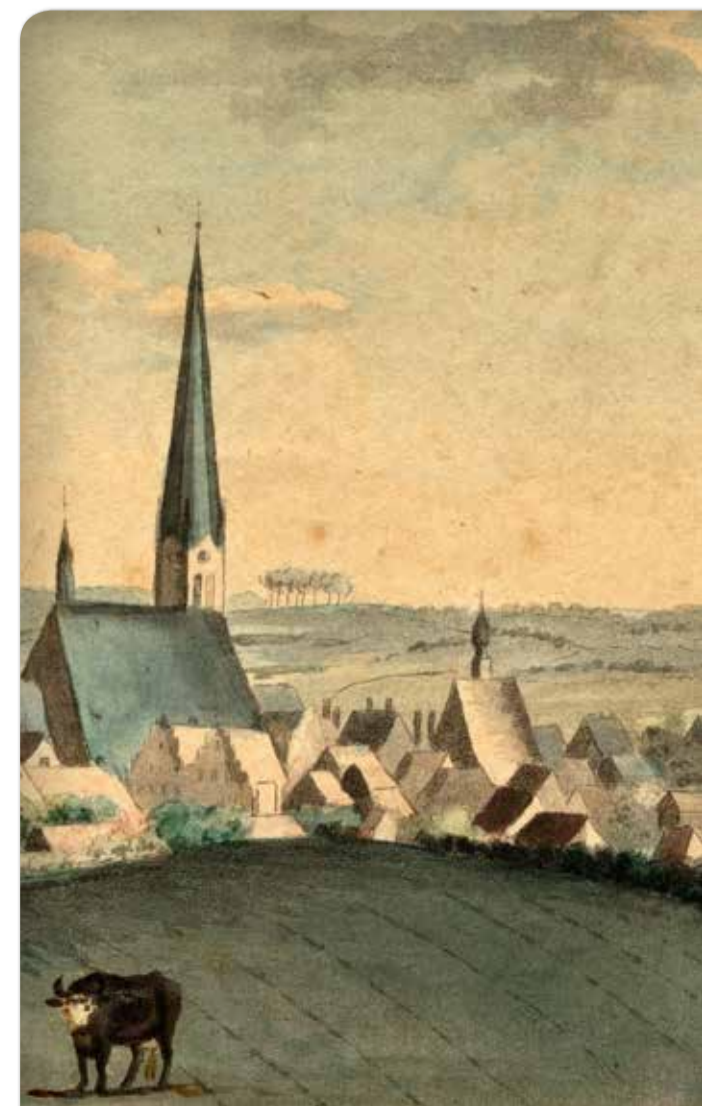
SVERIGE MOT DANMARK OG NORGE

En bred allianse av stater var i ferd med å beseire den franske keiser. Danmark-Norge var havnet på gal side i krigen, på taperen Napoleons side. Svenskene, derimot, tilhørte den seirende alliansen. Sverige hadde hatt lyst på Norge i lang tid. Høsten 1813 gikk svenske tropper til angrep på Danmark sørfra og truet med å overrenne hele Jylland. Den danske kongen Frederik 6. ba om fred.

FREDSAVTALE

Den 14. januar 1814 ble det undertegnet en fredsavtale i Kiel. Norge ble overdratt fra Hans Majestet Kongen av Danmark til Hans Majestet Kongen av Sverige. De gamle norske bilandene Grønland, Island og Færøyene fulgte ikke med, de skulle fortsatt ligge under Danmark.

I Norge hadde det vært en del misnøye med regjeringen under Napoleonskrigene. Mange næringsdrivende hadde nær kontakt med England og likte ikke å bli trukket inn i krigen på Napoleons side. Men Kielfreden kom som et sjokk.

CARL JOHAN

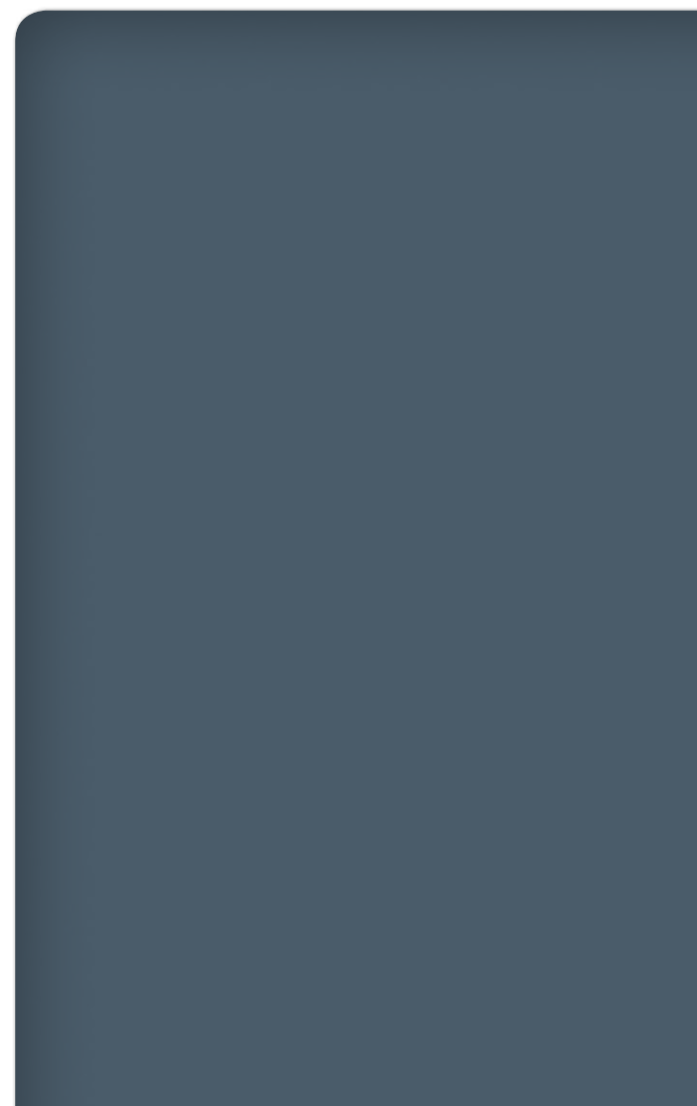
Det var to store motspillere i det dramaet som utspilte seg i Norge i 1814. Den ene var Carl Johan (1763–1844). Han var et ekte eventyr fra den franske revolusjon. Han het opprinnelig Jean-Baptiste Bernadotte og var sønn av en advokat i Syd-Frankrike.

Bernadotte var en ualminnelig dyktig soldat og steg hurtig i gradene i den franske revolusjonsarmeen. I 1804 nådde han toppen: Han ble utnevnt til marskalk av Frankrike.

Bernadotte ble valgt til tronfølger i Sverige i 1810. Han tok navnet Carl Johan. Kongen av Sverige var gammel og sykelig, og den nye tronfølgeren grep tøylene med én gang. Da svenskene valgte Carl Johan til tronfølger, var det fordi de ønsket å alliere seg med Napoleons keiserrike mot Russland. Russland hadde tatt Finland fra svenskene i 1809, og håpet var at en allianse mellom Sverige og Frankrike kunne bringe Finland tilbake.

ET UVENTET TREKK

Men Carl Johan gjorde ikke det svenskene hadde ventet. Han vendte seg mot sin gamle venn Napoleon og førte Sverige med i krigen mot Frankrike. Byttet som lokket, var Norge. Carl Johan grunnla et nytt dynasti i Sverige. Den nåværende svenske kongen er en direkte etterkommer av den franske revolusjonssoldaten.

CHRISTIAN FREDERIK

Den andre store motspilleren var Christian Frederik (1786–1848). Han var arving til den dansk-norske tronen og kong Frederik 6.s fetter. Christian Frederik tilhørte Oldenborger-dynastiet, som hadde styrt Danmark og Norge i nesten 400 år. I mai 1813 var krigssituasjonen vanskelig, og den 26 år gamle Christian Frederik ble sendt til Norge som stattholder.

Christian Frederik var en sjarmerende mann, entusiastisk og lett å begeistre. Han hadde hatt norske venner og rådgivere i lang tid. Som stattholder ble han raskt populær i Norge, og han gikk omgående i gang med å knytte nye kontakter. Christian Frederik viste seg også raskt som en dyktigere politiker og administrator enn noen hadde trodd.

OPPRØR MOT SVENSKENE

Christian Frederik nektet å godta Kielfreden og forsøkte å reise et opprør i Norge. Han fikk sterk respons i den norske eliten og sikret seg støtte blant de militære. Våren 1814 var det knapt noen i Norge som ikke ga sin tilslutning til oppstanden. Tidspunktet for opprøret var gunstig. Carl Johan var opptatt med krigen mot Napoleon nede i Europa og var ikke rede til å hente det byttet som Kielfreden hadde gitt ham.

NOTABELMØTET

Christian Frederiks opprør rettet seg mot Kielfreden og mot svenskene. Men i den utadvendte propagandaen var målet ikke å komme tilbake til den dansk-norske helstaten. Isteden ble kampen reist for Norges selvstendighet.

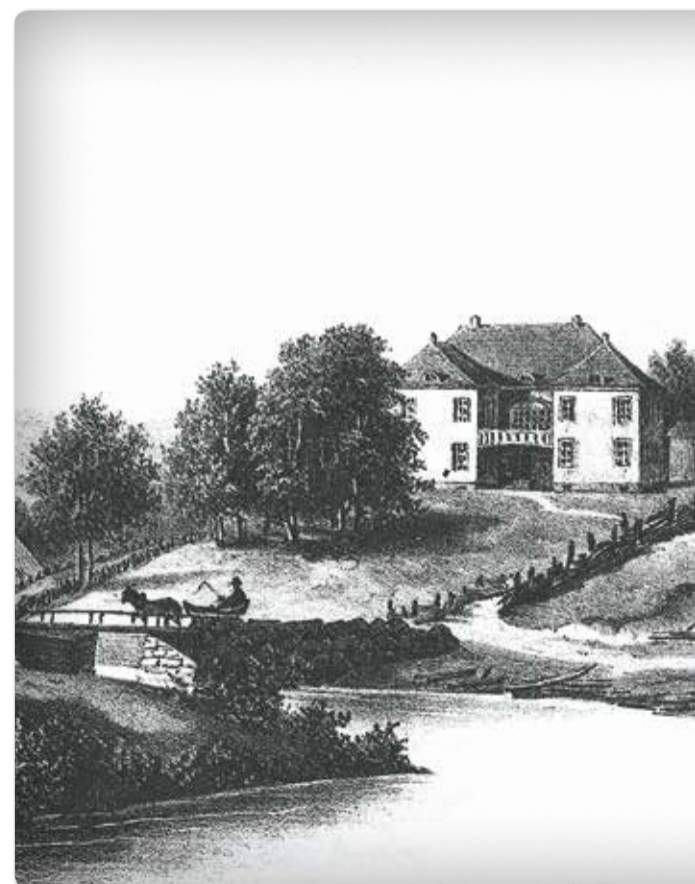
Opprinnelig hadde Christian Frederik tenkt å la seg utrope til norsk enevoldskonge i kraft av sin gamle arverett til tronen. Men denne tanken fikk liten tilslutning. Den 16. februar ble det holdt et privat møte på Eidsvoll mellom den danske prinsen og en utvalgt gruppe norske stormenn. Møtet er senere blitt kjent som Notabelmøtet i 1814. Der gikk Christian Frederik med på å la seg velge til norsk konge. Det ble bestemt at det skulle innkalles til en riksforsamling som skulle velge kongen. Denne forsamlingen skulle også vedta ny grunnlov for Norge.

FOLKEEDEN

Etter dette møtet viste Christian Frederik seg som en glimrende politisk taktiker. Han utstedte en forordning om følgende: På en ekstraordinær bededag skulle norske menn samle seg i kirkene og velge utsendinger til Riksforsamlingen. Umiddelbart før valget måtte alle avlegge en ed. De måtte «sverge å hevde Norges selvstendighet og våge liv og blod for det elskede fedreland». Ingen kunne nekte å avlegge en slik ed. Dermed kunne Christian Frederik påberope seg hele folkets støtte til sitt opprør.

RIKSFORSAMLINGEN

Den 11. april trådte 112 mann sammen i en grunnlovgivende forsamling, en riksforsamling. De møttes på en herregård i Eidsvoll, seks mil nord for Christiania. Gården tilhørte Carsten Anker, en næringsdrivende som var en av Christian Frederiks nærmeste norske rådgivere. Herregården var ikke spesielt stor og luksuriøs i europeisk målestokk, og mange av representantene måtte innkvarteres under trange og primitive forhold.

HVEM SATT PÅ EIDSVOLL

Av de 112 medlemmene av Riksforsamlingen var 33 valgt spesielt blant de militære. De andre var valgt som representanter for landdistrikter og byer. Embetsmennene dominerte forsamlingen, med en drøy halvpart av medlemmene. Men ingen av dem tilhørte de mest fremtredende embetsmennene i Norge. En håndfull av medlemmene var store bruks- og godseiere, og 14 var kjøpmenn. Christian Frederiks valgeregler hadde sørget for at bøndene ble godt representert, i alt var nærmere en tredjedel av forsamlingen bønder.

ET LAND UTEN LEDERE

Mange av Eidsvollsmennene var svært unge. Gjennomsnittsalderen for Riksforsamlingen var 42,8 år.

En slik nasjonalforsamling ville vært utenkelig i de fleste andre land i Europa – kanskje bortsett fra Frankrike i visse perioder under revolusjonen.

Men hvis vi ser bort fra tallforholdet mellom gruppene, så var Riksforsamlingen et speilbilde av det norske samfunnet i 1814. Norge var, som en historiker har sagt det, «et land uten topper, uten ledere». Lederne måtte skapes under kampen.

FALSEN OG SELVSTENDIGHETSPARTIET

Den toneangivende fløyen på Eidsvoll var Christian Frederiks tilhengere. De sluttet helt opp om reisingen mot svenskene og kalte seg Selvstendighetspartiet. Motstanderne kalte dem Prinsepartiet.

Den mest fremtredende i Selvstendighetspartiet var sorenskriveren Christian Magnus Falsen (1782–1830). Falsen var pågående og hissig, svært effektiv i medgang, men vanskelig å ha med å gjøre i motgang. Han hadde en romantisk ærbødighet for bondestanden.

GRUNNLOVENS FAR

Falsen hadde vært med på å skrive et viktig utkast til grunnlov for Norge. Gjennom dette utkastet, og gjennom sin ledende rolle på Eidsvoll, er han blitt kalt «Grunnlovens far». Men han var samtidig tilhenger av en sterk kongemakt, og i nyere historieskrivning er han også blitt døpt «Kongemaktens forsvarer».

En annen leder for Selvstendighetspartiet var professor Georg Sverdrup (1770–1850). Sverdrup var opptatt av antikkens kultur. Han var en sterk motstander av eneveldet og av en union med Sverige, men han var ikke helt fremmed for tanken om en norsk gjenforening med Danmark.

WEDEL OG UNIONSPARTIET

Den andre hovedfløyen på Eidsvoll var mer forsonlig innstilt til svenskene, og de var skeptiske til Christian Frederik. Av motstanderne ble de kalt Svenskepartiet, senere har de blitt hetende Unionspartiet.

Den selvskrevne lederen for Unionspartiet var grev Herman Wedel Jarlsberg (1779–1840), en av de ytterst få adelige i Norge. Wedel Jarlsberg var antagelig den representanten på Eidsvoll som hadde størst politisk erfaring og innsikt. Siden 1809 hadde han hatt kontakt med svenske kretser, og han hadde arbeidet for en norsk union med Sverige. Men mye tyder på at en slik union først og fremst var et middel for Wedel. Målet var å bli kvitt eneveldet som politisk system.

WEDEL OG WERGELAND

Da Christian Frederik reiste opprørsfanen mot Kielfreden, måtte Wedel og hans tilhengere ligge lavt i terrenget. Men på Eidsvoll markerte de seg sterkt. De mente at en union med Sverige var uunngåelig, det var den eneste løsningen som var realpolitisk mulig. Samtidig mistenkte de Christian Frederik og hans tilhengere for å arbeide for at Norge på sikt skulle bli knyttet til Danmark igjen.

En av Wedels viktigste tilhengere var presten Nicolai Wergeland (1780–1848), far til Henrik Wergeland. Mens svenskehatet var en viktig drivkraft i Christian Frederiks opprør, var hatet mot danskene et fremtredende karaktertrekk hos Wergeland.

GRUNNLOVENS HOVEDPRINSIPPER

På Eidsvollsforsamlingen var det mange synspunkter på hva slags forfatning Norge burde ha. Men eneveldet hadde få eller ingen åpne tilhengere. Den grunnloven som ble vedtatt, innebar et drastisk brudd med den gamle ordningen. Eliten på Eidsvoll var intellektuelt oppdratt i København. Men København i 1790-årene var et sted der nye og fremmede tanker ble diskutert blant intellektuelle, og mange var blitt grepet av disse nye tankene.

FOLKESUVERENITET, MAKTFORDELING OG FRIHET

Den 17. mai 1814 undertegnet samtlige representanter på Eidsvoll en ny grunnlov for den selvstendige staten Norge, og de valgte Christian Frederik som konge. De viktigste ideene i Grunnloven var radikalt tankegods som fikk sitt gjennomslag i den amerikanske uavhengighetskrigen og den franske revolusjon.

NOEN HOVEDPRINSIPPER

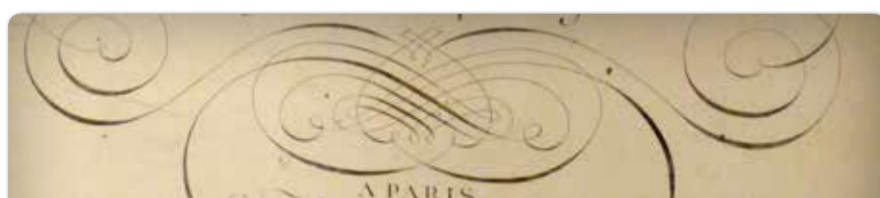
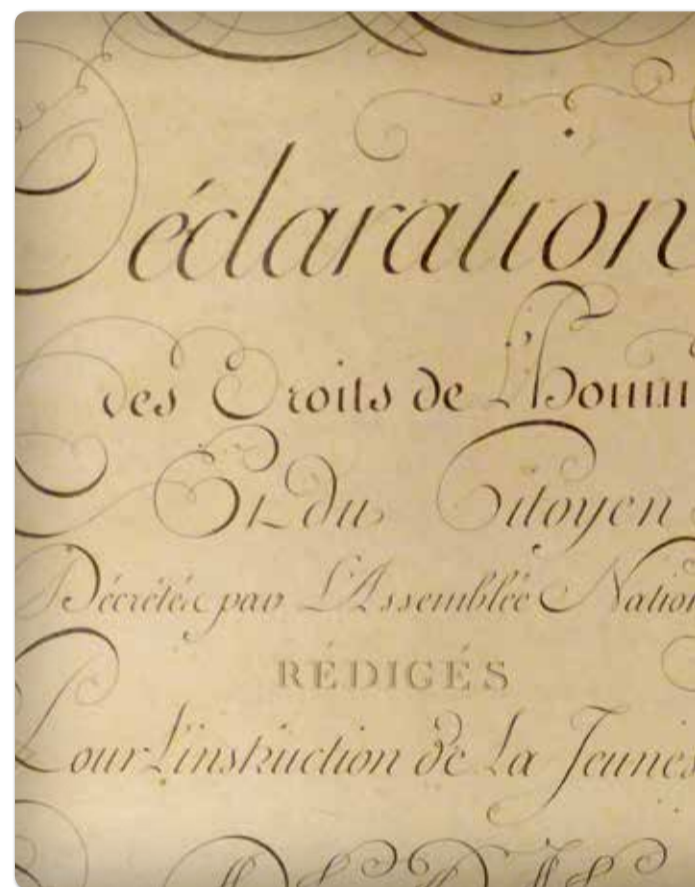
Folkesuverenitet. Makten skulle i siste instans ligge hos folket. Eidsvollsforsamlingen oppfattet seg selv som et uttrykk for dette prinsippet: Som folkets representanter skulle den gi Norge et nytt politisk system.

Maktfordeling. Makten i staten skulle være delt. I den dansk-norske helstaten hadde kongen vært eneveldig. Nå måtte den nye kongen Christian Frederik dele makten med en folkevalgt forsamling. Kongens makt skulle være utøvende, de folkevalgte skulle først og fremst gi lover, pålegge skatter og bevilge penger. Kongen skulle selv utnevne sine ministre.

Individenes frihet. Alle norske borgere ble garantert visse rettigheter. Viktigst av disse rettighetene var ytringsfriheten. Norske borgere ble også garantert rettssikkerhet.

FORBILDER

Eidsvollsforsamlingen hadde hatt en rekke forslag til grunnlover å arbeide med, og disse forslagene hadde brukt mange utenlandske forbilder. Det forbildet som fikk størst betydning, var den franske grunnloven av 1791.

GRUNNLOVENS NORSKE SÆRTREKK

Den norske grunnloven var svært demokratisk, sammenlignet med de fleste av forfatningene i samtiden. Stemmeretten var knyttet til eiendom. Men grensene var satt lavt: Nærmere halvparten av alle voksne menn fikk stemmerett. Ingen ville gi kvinner stemmerett i 1814.

STORTINGET

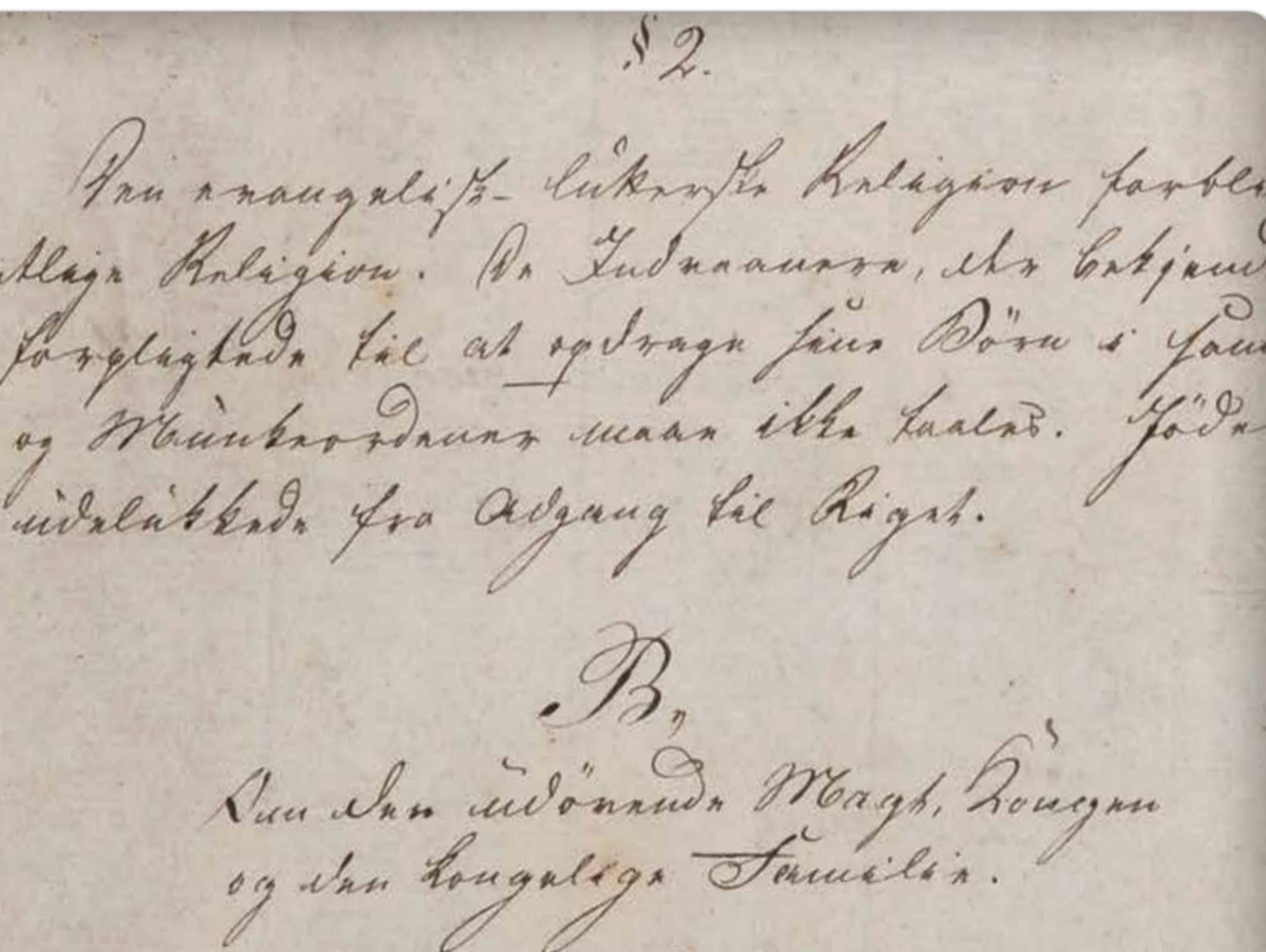
Den nye nasjonalforsamlingen fikk navnet Stortinget, et navn som tok opp det gamle norske ordet ting. De to avdelingene i Stortinget fikk navnene Odelstinget og Lagtinget. Også dette var ord som henspilte på gammel norsk historie.

Embetsmennesenes sterke stilling kom frem på to måter i Grunnloven: Alle embetsmenn fikk stemmerett, og en embetsmann kunne bare avsettes etter lov og dom.

Bøndene fikk sitt ved at odelsretten ble skrevet inn i Grunnloven. (Odelsrett betyr at en bondes slektninger har fortrinnsrett til å overta gården til takst, og gjenkjøpsrett i flere år etter et salg.) Odelsretten ble sett på som noe særnorsk og som grunnlaget for det frie norske bondesamfunnet.

PARAGRAF 2

Et skjemmende trekk ved Grunnloven var paragraf 2. Den nektet jøder adgang til riket og konstaterte at jesuitter og munkeordener ikke må tåles. Spesielt skjemmende virket paragrafen fordi den skulle ha inneholdt en generell passus om religionsfrihet i Norge. Men denne passusen forsvant under behandlingen, antagelig ved en ren glipp. Bare unntakene ble stående igjen.

STORMAKTENE AVGJØR

Sommeren 1814 måtte det selvstendige Norge føre en krig mot Sverige. Carl Johan var tilbake fra krigen mot Napoleon. Og nå var han fast bestemt på å sikre seg Norge. Krigen ble ført halvhjertet fra norsk side, og den endte med hurtig svensk seier. Christian Frederik ble betraktet som feig i enkelte kretser, det var mange i Norge som ville kjempe til siste mann.

INGEN STØTTE

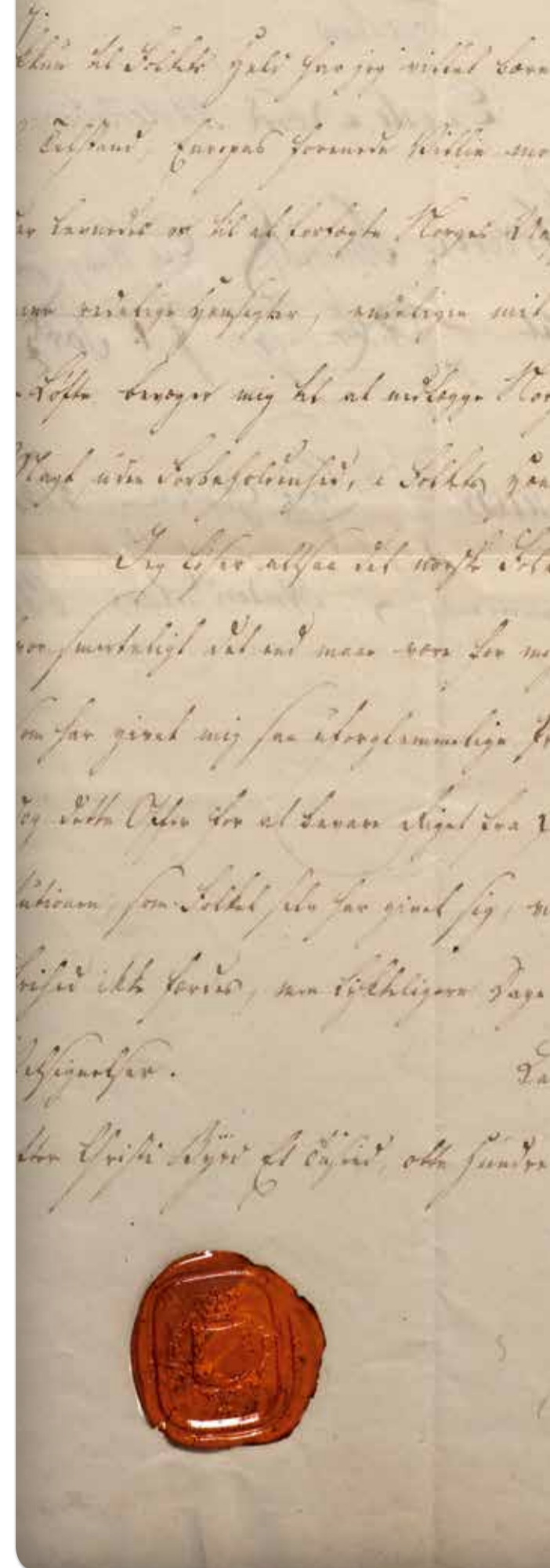
Men våren og sommeren 1814 var saken i virkeligheten avgjort av stormaktene i Europa. Christian Frederiks utsendinger fikk ingen støtte til sitt opprør. Stormaktene hadde gitt garantier til svenskene og til Carl Johan, og disse garantiene sto fast – selv for Storbritannia, som egentlig hadde stor sympati for den norske reisningen. Norge skulle gå inn i en union med Sverige.

MOSSEKONVENSJONEN

Den 14. august undertegnet Norge og Sverige en avtale om våpenstillstand i Moss. Avtalen innebar at Norge godtok en union. Men Kieltraktaten ble ikke nevnt, og avtalen betydde også at Carl Johan var villig til å forhandle om den nye norske grunnloven. Denne avtalen er kjent som Mossekonvensjonen.

Christian Frederiks entusiasme for det norske opprøret sluknet på sin side fort. Han ble syk og deprimert. Den 10. oktober 1814 abdiserte han formelt som konge av Norge.

Christian Frederik ble senere konge av Danmark, under navnet Christian 8. (1839–1848).

FORSVARET

AV GRUNNLOVEN HØSTEN 1814

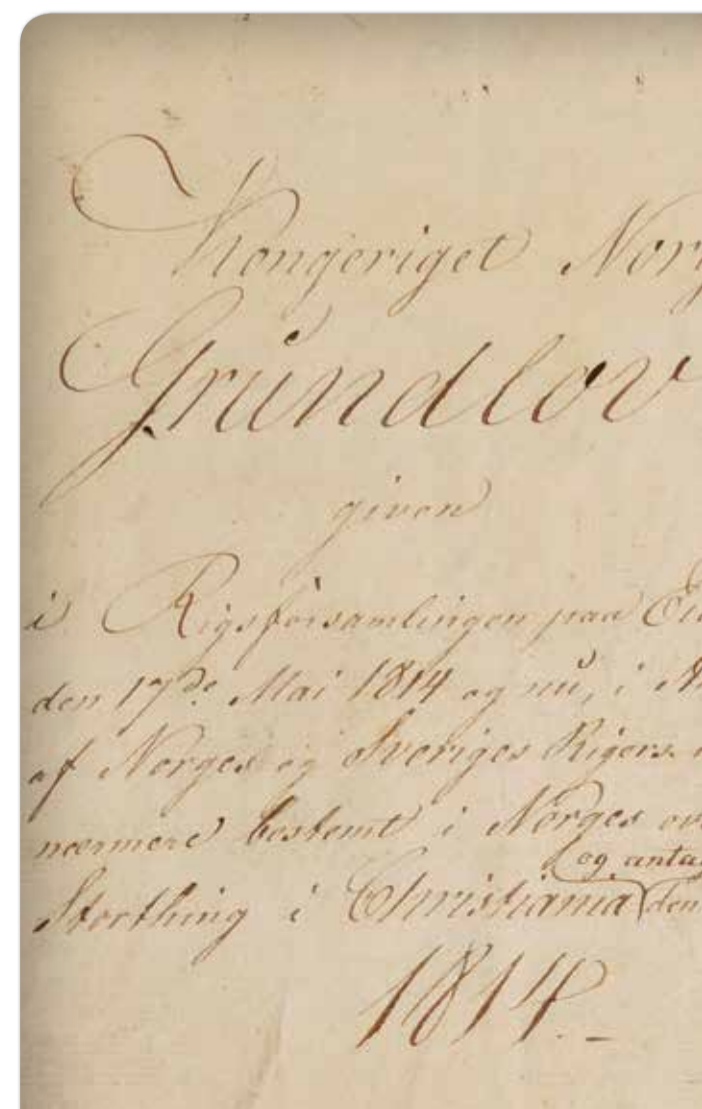
Høsten 1814 ble det innkalt til ekstraordinært («overordentlig») storting. I virkeligheten var det tale om en ny grunnlovgivende forsamling. Det ekstraordinære stortinget skulle forhandle med Sverige om betingelsene for union.

TAUTREKKING

Det ble intens tautrekking, preget av behendig manøvrering fra norsk side. Resultatene ble svært gunstige for nordmennene. Svenskene ga opp å trumfe gjennom Kielfredens bestemmelser. Den nye unionen mellom Norge og Sverige ble løs. Rikene skulle ha felles konge, men Norge fikk fullt indre selvstyre. En ny norsk grunnlov ble vedtatt den 4. november. Den var en meget lett revidert utgave av 17. mai-grunnloven. Enkelte endringer var nødvendige av hensyn til unionen. Men disse endringene bidro bare til å svekke kongemakten. Siden kongen kom til å sitte i Stockholm, kunne han for eksempel ikke føre løpende kontroll med den norske regjeringen i Christiania.

CHRISTIE

Den som ledet de norske forhandlingene høsten 1814, var stortingsrepresentanten Wilhelm Frimann Koren Christie (1778–1849). Christie var jurist og hadde deltatt på Eidsvoll, uten å gjøre seg spesielt mye bemerket. Men i forhandlingene om høsten viste han seg som en diplomat av høy internasjonal klasse.

INDRE VEKST ELLER FRIHETEN I GAVE?

Historikerne i Norge har vært uenige om hvordan begivenhetene i Norge skal forklares. To tradisjoner har stått skarpt mot hverandre i godt og vel hundre år.

Den ene tradisjonen legger vekt på at de grunnleggende forutsetningene for friheten og selvstendigheten var lagt innad i Norge, gjennom indre vekst og modning i århundrer. Den andre tradisjonen vil legge hovedvekten på stormaktspolitikk og på maktspill. I en tilspisset formulering har historikeren Jens Arup Seip (1905–1992) skrevet at nordmennene fikk friheten i gave i 1814.

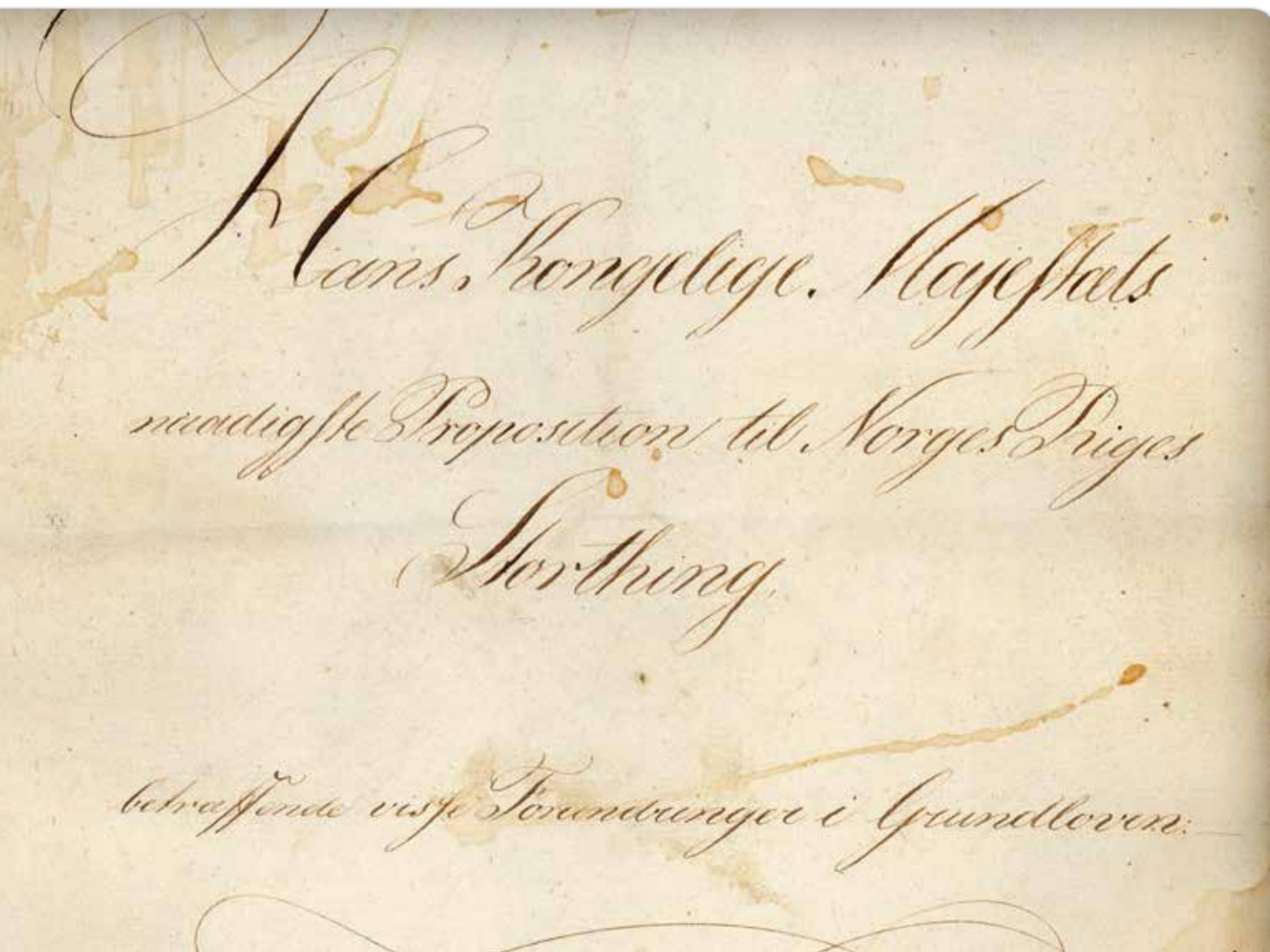
Det er ikke vanntette skott mellom disse tradisjonene. Ingen vil bestride at en rekke ulike elementer må inngå i en overordnet forklaring på hendelsene i 1814: elementer knyttet til et internasjonalt, storpolitisk spill, så vel som elementer knyttet til indre nasjonal vekst i Norge.

GRUNNLOVSKONSERVATISMEN

Om det har vært uenighet om å forklare begivenhetene i 1814, har det vært desto større enighet i Norge om å bevare Grunnloven.

I 1820- og 1830-årene gjorde Carl Johan flere forsøk på å endre den. Men Stortinget sa blankt nei. Kongens fremstøt ble oppfattet som utilbørlig press fra kongemakten og fra Sverige. Det utviklet seg snart en prinsipiell grunnlovskonservatisme i Norge: Grunnloven måtte ikke røres.

Enkelte endringer er riktignok blitt foretatt med årene. Det famøse forbudet mot jøder ble opphevet i 1851. Men den norske grunnlovskonservativismen er blitt tradisjon.

DEN MODERNE STATEN

Den moderne norske staten ble skapt i 1814. Det politiske systemet er riktignok blitt reformert flere ganger, det er blitt utviklet i demokratisk retning. Særlig er to reformer viktige.

I 1837 ble det innført et lokalt selvstyre i kommunene. I dag er det et utstrakt kommunalt selvstyre i Norge. Ved siden av storting og kommunestyre finner vi dessuten fylkeskommunale forsamlinger, fylkesting.

I 1884 var det et politisk systemskifte, og vi sier gjerne at fra da av var parlamentarismen innført som politisk system i Norge. Det innebar at kongen ikke lenger kunne utnevne sin regjering som han ville, etter 1884 har regjeringen vært avhengig av å ha oppslutning i Stortinget.

STEMMERETTEN

Dessuten ble stemmeretten gradvis utvidet etter 1884. Alle voksne menn fikk stemmerett i 1898, alle kvinner fikk stemmerett i 1913. I 1905 rev Norge seg løs fra Sverige og valgte sin egen konge. Hverken lov om det kommunale selvstyre eller innføringen av parlamentarismen førte med seg noen grunnlovsendringer. Først i 2007 kom parlamentarismen formelt inn i Grunnloven.

Men Norge har beholdt sin grunnlov fra 1814. Den er den eldste forfatningen i Europa som fortsatt gjelder.

